

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги
Кыргыз Билим берүү академиясы

Тарбиялык иштердин
программасы

Түзгөндөр: Жумабаева Г.А., Алымбаева Б.Б.

Жалпы билим берүүчү орто мектептердин
директорунун тарбия иштери боюнча орун басарлары, класс жетекчилери үчүн
методикалык колдонмо

Бишкек-2016

Рецензенты: С.О. Байгазиев, ф.и.д., профессор К.Д. Добаев, п.и.д., профессор
М.Жумалиев, Улуттук компьютердик гимназиянын директору,
Г.Д. Уметалиева, №10 мектептин директору.

*Обсуждена и рекомендована на Ученом совете КАО от 28.04. 2014 г.
протокол № 4*

Имеет гриф МОиН КР №666/1 от 4.06.2015 г.

Киришүү

XXI кылымда коомдо саясый-экономикалык реформа жүрүп жатат, элдин социалдык абалы өзгөрүүдө. Мурдагы социалисттик идеологияга негизделген тарбия билим берүү системасында актуалдуулугун жоготту. КМШ курамына кирген өлкөлөр дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кирүүгө багытталган жаңы билим берүү системасын түзүү үчүн окутуунун жана тарбиялоонун жаңы формаларын, жаңыча мамилени, жаңы мазмунду, жаңы технологияны түзүүнүн жолдорун издеп жатышат. Бул процесс педагогикалык теорияда жана практикада олуттуу өзгөрүү менен ишке ашат. Жаңы билим берүү парадигмалары түзүлүп, тарбия сааттардын жаңы мазмуну түзүлүүдө, мурдагыдан башкача жүрүм-турум тартибине үйрөтүү керек экендигин коом түшүнүүдө.

Абийирдин кризиси экологиялык абалды начарлатууда, эл аралык саясый абал начарлоодо, булар окуучулардын арасында кылмыштуулуктун өсүшүнө өбөлгө болууда. Коомдун материалдык баалуулуктун артынан түшүп, рухий баалуулуктарга, тарбияга жеткиликтүү камкордук көрүлбөй калышынын натыйжасында окуучулардын рухий жактан чабал, психикалык жана физикалык жактан сыркоо болушуна өбөлгө болууда. Мектептерде балдарды тарбиялоо жыл сайын кыйын болуп бара жатат. Айрым үй-бүлөлөр баланын материалдык проблемасын чечүү менен чектелип, таалим-тарбия маселесин мектепке толук жүктөп коюшту. Тарбия боюнча мектеп менен үй-бүлөнүн кызматташтыгы мурдагыдай болбой бара жатат. Балдарын туугандарына таштап, соода кылып (миграциялап) жүргөн ата-энелер көбөйгөндүктөн, кароосуз калган балдардын саны өсүүдө. Окуучулар арасында ичкилик ичкендер көбөйүп бара жатат. Бул жагдайлар жана коомдогу ырайымсыз конкуренция окуучулардын агрессивдүүлүгүн жогорулатып, окуучуларды ырайымсыз күрөшкө даярдоодо. Советтик доордон азыркы мезгилге чейин концептуалдык, нормативдик документтерде мектептеги тарбиялык иштердин ролу жөнүндө декларация, чакырык түрүндө айтылып, бирок билим берүүчү мекемелерде ал толук кандуу практикалык жүзөгө ашпай келе жатат.

Өспүрүмдөрдүн адептик-рухий, ыймандык тарбиясы – педагогикалык процессте өтө маанилүү маселе болуп эсептелет, ал – билим берүү системасынын олуттуу милдеттеринин бири. Азыркы мезгилде дүйнө жүзүндө адептик-рухий тарбияга өзгөчө көңүл бөлүнүп жатат. Ошондуктан бардык гуманитардык предметтердин мазмунунда адептик-рухий тарбияга өзгөчө көңүл бөлүнүүдө.

Кыргыз Республикасында КББАнын вице президенти, профессор С.О. Байгазиевдин иштеп чыккан “Кыргыз Республикада 2020-жылга чейин окуучуларды жана жаштарды тарбиялоонун концепциясы” ошого байланыштуу жазылган документ, ал азыр кызуу талкуудан өтүп жатат. Сиздердин колуңуздагы программа да ошол концепцияны жүзөгө ашыруу боюнча аракеттердин бири болуп саналат.

Адептик-рухий тарбия боюнча мектеп болжогон натыйжага дайыма эле жете албашы мүмкүн, бирок ага жетишерлик көңүл бөлүнбөй калышы –

окуучулардын өнүгүшүндө негативдүү таасири дайыма тийип келген. Азыркы коомдун абалы – качандыр бир мезгилдеги мектептин, үй-бүлөнүн ишинин натыйжасы. Билим берүү системасынын таалим-тарбия боюнча азыркы аракетин, келечек муундун кийинки абалын, коомдун кийинки жашоо образын аныктайт. Окуучуну турмушка даярдоо – билим берүү системасынын негизги максаты. Окуучулардын таалим-тарбиясына мектептин жоопкерчилиги болуш керек. Педагогдордун жана окумуштуулардын таалим-тарбия боюнча аракетин жандандыруу – азыркы учурдун талабы.

Программанын максаттары төмөнкүлөр:

- окуучуга жашоодо керек боло турган коомдук-социалдык тажрыйбаларды өздүк тажрыйбага айландыруу;
- окуучулардын дүйнөгө илимий көз карашын, туура ынанымын калыптандыруу;
- адабий, илимий булактар менен өз алдынча иштөөгө үйрөтүү;
- окуучуларды коллективизмге тарбиялоо, жеке ишти коллективдик иш менен айкалыштырууга үйрөтүү;
- мектепте тарбиялык иштерге бирдиктүү талап коюу, системалуулукту камсыз кылуу, ар бир окуучуга педагогикалык көмөк көрсөтүү, окуучулардын адептик-рухий сапаттарын калыптандыруу, алардын физикалык, психикалык, рухий соолугуна камкордук көрүү. Республикада ар кандай коомдор бар шартта туура багыт көрсөтүү, аң-сезимдүү чечим чыгарып, өз проблемасын өз алдынча чечүүгө, турмуштук туура позицияга ээ болууга үйрөтүү, азыркы социомаданий шартка ыңгайлашууга жөндөмдүү ыймандуу инсанды (личность) калыптандыруу.

Милдеттери:

- жалпы адамзаттык баалуулуктарды үйрөтүү, өзү курчаган дүйнөгө (адамга, коомго, табийгатка) адамгерчиликтүү мамилени калыптандыруу;
- баланын инсандык сапатын өнүктүрүү, негизги критерийи адамгерчилик болгон тарбиянын гуманисттик системасын өнүктүрүү;
- жарандык, атуулдук аң-сезимди калыптандыруу, Ата-Мекендин тагдырына жоопкерчиликке үйрөтүү, активдүү турмуштук позицияга ээ болууга, жашоонун сергек мүнөзүнө үйрөтүү;
- окуучулардын өзүн өзү башкаруу уюмун, чыгармачыл жөндөмүн өнүктүрүү, окуучуларды турмуштун ар кандай шартына ийкемдешүүгө, социализациялашууга (турмуштан ордун табууга) үйрөтүү;
- окуучуларга нормалдуу психологиялык климат камсыз кылуу;
- ар бир окуучунун жогорку максатка татыктуу экендигин ынандыруу;
- жашоонун оң, терс жолдору жөнүндө кенен түшүнүк берүү;
- интеллектуалдык, эмоционалдык, физикалык оптималдуу жүктөмдү, режимди тандоо, окуучулардын кыйынчылыгына жана ийгилигине жараша ийкемдүү иш-аракетти уюштуруу.

Концептуалдык негизи

Программа бүтүрүүчүлөрдүн жашап (тиричилик кылып) кетүүсүнө керектүү сапаттарды калыптандырууга арналат. Программанын мазмуну тарбиянын бардык түрлөрүн: патриоттук, жарандык, адептик-рухий тарбияны, жүрүм-турум маданиятын калыптандырууну, өзүн өзү тейлөөгө үйрөтүүнү, чыгармачылыгын өнүктүрүүнү, кесиптик тарбияны ж.б. ичине камтыйт. Окуучунун курак өзгөчөлүгүн, жеке кызыкчылыгын, мүмкүнчүлүктөрүн, талаптарын эске алат. Программада КРнын социалдык абалы, аймактык өзгөчөлүгү да эске алынган жана тарбиянын төмөнкү багыттарына көңүл бөлүнөт:

- этикалык нормаларды түшүндүрүүгө, укуктук тарбияга, жашоонун сергек мүнөзүнө, үй-бүлөлүк тарбияга;
- окуучулардын таанып билүү кызыкчылыгын канааттандырууга, эстетикалык, экономикалык, экологиялык, саясий, адептик-рухий тарбияга;
- балдарды бош убактысын спорттук, чыгармачыл, коммуникативдүү (байланыш түзүү, мамилелешүү) аракетке, коомдук пайдалуу ишке, уюштуруу иштерине катыштырууга жана кесипке даярдоого;
- Адамды, Ата-Мекенди, Эмгекти, Билимди, Маданиятты, Тынчтыкты, Табигатты сүйүүгө үйрөтүүгө, Ден-соолукка, Дилдин, Ойдун соолугуна камкордук көрүүгө үйрөтүүгө арналат;

Программанын курак өзгөчөлүгүнө ылайык түзүлүшү:

1. Инсанды өнүктүрүү (5-8-класс);
2. Өзүн өзү өнүктүрүү, өзүн жөнгө салуу (9-11-класс).

Программа төмөнкү бөлүктөрдөн турат:

1. Адам болуунун жол-жобосу.
2. Өскөн жерге, Ата-Мекенге мамиле.
3. Адамга жана үй-бүлөгө мамиле.
4. Табигат менен таттуу мамиле.
5. Жашоонун сергек мүнөзү.
6. Маданияттуулук, чыгармачылык, эстетика, көркөмдүүктү сезүү.
7. Көөнөрбөс рухий баалуулуктар.
8. Биймандуулук.

Педагогикалык принциптер:

а) гуманисттик тарбиянын принциптери:

- балдар менен чоңдордун шериктештиги, кызматташуу, биримдик, бири-бирин сыйлоо, өз ара ишеним;

б) инсанга багытталган тарбиянын принциптери:

- баланы инсан катары сыйлоо, ал жогорку социалдык баалуулук экендигин таануу, аны кайталангыс индивид катары кабыл алуу, аны өзгөртүүгө умтулбоо, анын инсандык сапатын өнүктүрүүгө таасир этүү (аны өнүктүрүүгө карата билимдерди сунуштоо).

в) табигатка ылайыкташуу принциби:

- окуучуларды табийгый, социомаданий өз ара байланыштын негизинде тарбиялоо, алардын курактык, жыныстык, психикалык, физиологиялык өзгөчөлүгүн эске алуу, баланын табийгаты менен күрөшпөө, андагы табийгый көрөнгөнү (шыгын, жөндөмүн, зээндүүлүгүн) өнүктүрүү.

г) ишмердүүлүк мамиле кылуу принциби:

- баланы дидактикалык оюнда, эмгекте, чыгармачылыкка, бош убактагы иш-аракет аркылууга өнүктүрүү.

д) бирдиктүү мамиле кылуу принциби:

- билим берүү менен тарбия, биринин таасири экинчисине тийип туруучу өз аракеттешүүчү компоненттер сыяктуу мамиле түзүү;

ж) комплекстүү мамиле кылуу принциби:

- баланын сапаттарынын (биринин артынан экинчисин ирети менен өнүктүрүүнүн ордуна) ар тараптуу комплекстүү өнүктүрүү;

е) ийгиликтүүлүк принциби:

- жалаң эле мектептеги климатка таянып чектелбей, баланын өзүнүн оптимизмге карай өзгөрүүсүн, башка чөйрөдөгү ийгилигин, аракетин эске алуу, баланын ийгилигин убагында байкоо, анын потенциалын, жаңы мүмкүнчүлүгүн ачууга жардам берүү;

з) тарбияны дифференцирлөө принциби:

- окуучулардын улутун, этносун, конфессиясын, эске алуу, алардын уникалдуулугу, кайталанбастыгы менен эсептешүү, тарыхый жана маданий шартка ылайык тарбиялык мазмун, форма тандоо.

Программаны жүзөгө ашыруунун шарттары:

1. Иш-аракеттин тактикасын (жакынкы максатка жетүү үчүн колдонулуучу усулдарын) жана стратегиясын (алыскы максатка жетүү үчүн колдонулуучу усулдарын) аныктоо.

2. Тарбиялык процессти уюштурууга кадрлардын камсыз болушу.

3. Тарбия завучунун жана класс жетекчинин кесиптик чеберчилигин жана педагогикалык чыгармачылыгынын өсүшү.

4. Тарбиялык процессти анализдөө, диагноздоо, баалоо аракетинин болушу.

5. Материалдык-техникалык базалык жана методикалык жактан камсыздоо.

6. Тарбиялык иштердин мазмунун, формасын, методдорун өркүндөтүп туруу, эң жакшы натыйжага жетүү жолдорун издөө (оптимизациялоо), тарбиялык иштердин абалын көзөмөлдөө.

7. Окуучулардын өзүн өзү башкаруу органын, ата-энелер комитетин, социумду (жергиликтүү органдарды, мекемелерди, уюмдарды ж.б.) тарбиялык иштерди пландаштырууда, уюштурууда ишке кызыктыруу.

Күтүлүүчү натыйжалар:

1. Тарбиялык иштер талаптагыдай уюшулса, окуучулардын жарандык, атуулдук (патриоттук), адептик, жарандык, укуктук аң-сезими калыптанат, өзүнүн Ата-Мекенин сүйгөн, жоопкерчиликти утуу тарбиялоого жөндөмдүү тарбиялык система (буйруса) түзүлөт, кылмыш кылып, учетто турган өспүрүмдөрдүн саны азаят, жаман адаттардан арылууга жардам берилет.

2. Ар бир окуучу турмуштан өз ордун табат, чыгармачыл жөндөмү өнүгөт, мектептердин ийримдерине, спорттук секцияларга катышкан балдардын саны көбөйөт.
3. Мамлекеттин, адамзаттын тарыхына, табийгатты таанууга, аны коргоого, элдин жашоосун жакшыртууга окуучулардын кызыгуусу артат.
4. Кошумча билим алууга, өзүнүн кызыгуусун канааттандырууга мүмкүндүк алат.
5. Баланы өнүктүрүү боюнча мектеп менен үй-бүлөнүн кызматташтык байланышы бекемдейт. Ата-энелерди педагогикалык-психологиялык жактан агартуу иштери системага салынат.
6. Мамлекеттин, коомдун, мекемелердин, (саясий, партиялык) уюмдардын тарбиялык иштерге кызыккандар үчүн бирдиктүү система түзүлөт.
7. Тарбия завучтары, класс жетекчилер кесиптик чеберчилигин өркүндөтүү боюнча система түзүлөт.
8. Педагогика илиминин азыркы жетишкендиктери, инновациялык технологиялары жана тарбиялык ишти сынак жүргүзүүгө, аны практикага киргизүүгө мүмкүндүк пайда болот.
9. Окуучуларга материалдык баалуулук менен бирге рухий (ыймандык) баалуулуктарга бирдей мамиле кылууга карата багыт берилет.
10. Окуучулардын физикалык жана дилинин (психикалык) соолугуна карата камкордук көрүлөт, өзү билим алууга, өз жөндөмүн өзү өнүктүрүүгө, өз маселесин өзү чечүүгө, өз келечек жолун өзү аныктоого (буйруса) үйрөтүлөт.

Тарбиялык иштин түпкү натыйжасы: Стандарттуу эмес шартта, турмуштук кыйын абалдан жол таап кетүүгө жөндөмдүү, туура ой жүгүрткөн, өзүнө керектүү маалыматты табууга жөндөмдүү, эмгектик көндүмдөрү калыптанган, чыгармачыл жөндөмү, интеллектти өнүккөн, керек болгондо ишти өзгөртүүгө жөндөмдүү, жашоонун маңызын, биримдиктин наркын түшүнгөн, рухий өнүгүүнүн жол-жобосун билүүгө умтулган, тынчтыкты сүйүүчү, адамгерчиликтүү, чөйрө менен тынчтыкта жанаша жашаганды билген, ырайымдуу, кайрымдуу, чарбачылык кылуу көндүмдөрүнө ээ болгон, үнөмчүл, эпчил, тыкан, бышык, элдик каада- салтты билген, жашоонун сергек мүнөзүн тандаган, жашоонун ар кандай жагдайында абийирин сактаган, эч кимден, эч нерседен көз каранды эмес, өз мүдөөсүн өзү жүзөгө ашырган коомдогу ордун билген, Ата-Мекенин сүйгөн бүтүрүүчүлөр (буйруса) тарбияланат.

Окуучулар төмөнкү билимге ээ болуш керек:

- өлкөнүн тарыхын билүү, кыргыз элинин каада-салтын, укумдан тукумга келе жаткан тартибин билүү;
- адамдын коомдогу функциясына, кесиптик кызматына жараша милдеттери жөнүндө билүү;
- адамдын иш-аракетинин түрлөрүн, тиричилик кылуу маданиятын билүү;
- физикалык жана акыл эмгегин айкалыштыра билүү;
- адамдын (эркектин, аялзатынын) турмуштагы ролун, ордун билүү;
- адамдын ички жана сырткы сулуулугу, ички жана сырткы маданияты, кеп маданияты жөнүндө түшүнүккө ээ болуусу;

- маданияттуу жашоо нормасын билүү, материалдык жана рухий баалуулуктарга тең салмактуу мамиле кыла билүү;
- үн алгы менен сын алгынын, ЖМКнын (жалпы маалымат каражаттарынын) ролун билүү;
- эркек менен аялдын идеал-образын билүү;
- үй-бүлөлүк мамиле түзүүнүн маданиятын билүү.

Көндүмдөр:

- өзүнүн жөндөмүнө ылайык иштин түрүн тандай билүү;
- өзүнүн жөндөмүн, кесиптик шыгын, кызыкчылыгын аныктап, кесип тандоо;
- турмуштук окуяны, жагдайды түшүнүү, ага туура мамиле кылуу;
- өзүн башкалардан күнүмдүк жашоодо маданияттуу (этикалык норманын чегинде) коргой билүү;
- маалыматты маданияттуу билдирүү, дүйнөнүн жалпы картинасын элестетүү, айлана чөйрөгө назар салуу;
- керектөөлөрүн нормадан ашырбоо, акыл-эстүүлүк өлчөмүн билүү;
- саясый, турмуштук ж.б. жагдайга карата туура позицияга ээ болуу;
- адамдын мүнөзүнө жараша мамиле кылуу, өткөн муундагыларды сыйлоо;
- өз элинин адебин, рухий казынасын, тарыхын, тилин, динин сыйлоо, ага сыймыктануу;
- Ата-Мекенди коргой билүү, Ата-Мекенге, өлкөгө пайдалуу иш жасоо.

Аракеттин түрлөрү:

- мектептик, үй-бүлөдөгү эмеректерди оңдоо, гүл өстүрүү, коомдук пайдалуу эмгекти уюштуруу;
- бак тигүүгө, картөшкө, кызылча, буурчак ж.б. өстүрүүгө жардамдашуу;
- мал багууга (сакмалга катышуу), балык чарбачылыгына ж.б. жардамдашуу;
- предметтик, көркөм өнөргө үйрөтүүчү ийримдерге, спорттук секцияларга катышуу;
- өлкөдө жана чет өлкөдө өткөн окуяларга байланыштуу талкуу өткөрүү;
- кызыккан предмет боюнча өз билимин тереңдетүү;
- эмгектин, спорттун, өнөрдүн ар кандай түрү менен тааныштыруу.

Класстан тышкары иштердин формалары жана методдору

Тарбиялык иштерди уюштуруунун көпчүлүк бөлүгү класстан тышкары иштер аркылуу жүзөгө ашырылат. Класстан тышкары иштер деп инсанга социалдык тажрыйбаны кабыл алууга зарыл шарт түзүүнү камсыз кылуу үчүн педагогдун окуу убактысынан тышкары ар кандай иш- чараларды уюштуруусун айтабыз, б.а. класстан тышкары иштер деп окуу-тарбия процессинде окуучуларга таасирдүү болгон ар кандай (илимий, маданий, эмгектик ж.б.) иш-аракеттердин жыйындысын аташат. Класстан тышкары иштери жакшы жолго коюлган мектептерде педагогикалык жактан кароосуз калган, асоциалдык жүрүм-турумдагы, тарбияланышы кыйын, деликвенттүү (укуктук нормадан четтеген) балдар сейрек кездешет. Ошондой эле мындай мектептин

бүтүрүүчүлөрүнүн коомдон өз ордун табуу мүмкүнчүлүктөрү жогору экендиги белгилүү.

Класстан тышкаркы иштердин массалык формалары: жумалык, он күндүк (декада), айлык (месячник), турнир (илимий, спорттук ж.б.), конкурс, кароо, оюндар (спорттук, интеллектуалдык, көркөм) окуучулардын иштеринин көргөзмөсү, конференция, дубал газета чыгаруу, жергиликтүү радио түйүнү, (адабий, илимий, маданий) кечелер, улуу инсандар (акын-жазуучулар, окумуштуулар, сүрөтчүлөр, спортсмендер, эмгектин каармандары) менен жолугушуу ж.б.

Класстан тышкаркы иштердин жеке формалары: адабий, илимий окуу, жаңылыктар менен таанышуу, изилдөө ишин жүргүзүү, экономикалык, экологиялык ж.б. долбоорлорду түзүү, өз алдынча чыгармачылыгын өнүктүрүү (ыр, тамсил, доклад, реферат ж.б. жазуу, сүрөт тартуу, кол өнөрчүлүк ж.б.). Класстан тышкаркы иштердин убакыт тартиби боюнча регламент түзүлүп өткөрүлүүчү формалары: ийримдер, факультатив, курс, секциялар ж.б. Ийримдердин, курстардын, факультативдердин ж.б. жыйынтыктоочу отчеттук (ачык) иш-чаралардын формалары:

1. Ачык сабактар (конференция, талкуу, тегерек стол, сот процесси ж.б.);
2. Викторина, конкурс, турнир, эстафета ж.б.;
3. Эмне, качан, кайда? (оюн);
4. ШТК (КВН);
5. Ийримде жасалган иштердин көргөзмөсү (модель, макет, буклет, көргөзмө куралдар, кол өнөрчүлүк, зергерчилик ж.б.).

Класстан тышкаркы иштердеги тарбиянын методдору

Натыйжалуу технология	Кызматташуу технологиясы	Ырайым кылуу технологиясы
НЕГИЗГИ	НЕГИЗГИ	НЕГИЗГИ
Түшүндүрүү	Маектешүү	аңгеме
Көрсөтмө берүү	Талкуу, көзөмөлдөө	талкуу
Китеп менен иштөө	Сунуштоо	Пикир алышуу
Демонстрация	Таанып билүүчү оюндар	Дидактикалык оюндар
Традициялуу усулдар	Программаланган окутуу методу	Традициялуу усулдар
ПЕДАГОГИКАЛЫК КӨМӨК КӨРСӨТҮҮ	Проблеманы чечүүгө үйрөтүү	ПЕДАГОГИКАЛЫК КӨМӨК КӨРСӨТҮҮ
Лекция	Практикалык метод	Жагымдуу жагдай түзүү методу
Көрсөтүү	Традициялуу усулдар	Традициялуу эмес усулдар
Көргөзмөлүүлүк	ПЕДАГОГИКАЛЫК КӨМӨК КӨРСӨТҮҮ	Үйрөтүү

Видео, аудио техника	Көргөзмөлүүлүк	Байкоо
Колдонууга үйрөтүү	Демонстрация	Багыт берүү
Тест алуу	Китеп менен иштөө	Видео, аудио техника

Класстык сааттар жумасына бир жолу өтүлөт. Класс жетекчи айына бир жолу төмөндө көрсөтүлгөн тематика боюнча класстык тарбиялык саат өткөрүүгө милдеттүү. Калган убактарда класс активи, окуучулардын өзүн өзү башкаруу комитети, ата-энелер, китепканачы ж.б. менен бирдикте тарбиялык сааттар өтүлөт.

Класстык тарбиялык сааттардын болжолдуу тематикалары 5 класс.

1. Сылыктык, сыпайылык – тартиптүүлүктүн негизи. Адамдар менен мамиле түзүүнүн этикалык нормасы. Оройлуктун зыяны.
2. Мүнөздүн жакшылыгы – асылзаттын белгиси. Мүнөзү жамандын, тагдыры тайкы. Кандай мүнөз күтсөң, ошондой тагдырга ээ болосуң.
3. Кандай жарандар кадырлуу, урматтуу, беделдүү болушат? Андай сапатка адам кантип жетет?
4. Өлкөнүн татыктуу жараны болуунун жол-жобосу. Окуучунун жүрүм-туруму – анын үй-бүлөсүнүн, мектебинин жүзү, адептүүлүгүнүн мүнөздөмөсү.
5. Сенин бүгүнкү кылык-жоругуң, жүрүм-турумуң, кылган ишиң, адамга мамилең ж.б. – эртеңки мүнөзүңдү аныктайт. Мүнөзү жакшы калыптангандын – тагдыры таалайлуу болот. Этикалык билимдин (жүрүм-турум нормаларын билүүнүн) мааниси.
6. Башкалар сени ардактай турган деңгээлге (даражага) өзүн өзү көзөмөлдөгөн, өзүн өзү жөнгө салган адам жетишет. Адамдын маданий деңгээлинин өсүшүндө өзүн өзү көзөмөлгө алуунун, жөнгө салуунун ролу.
7. Тактык, тыкандык, тапшырманы убагында орундатуу, жыйнактуулук, чебердик – адептүүлүктүн белгиси. Илэндилик, шалаакылык, балиттик, өзүн жана үйүн таза кармабоочулук – адепсиздиктин белгиси.
8. Ата-эне жөнүндө баллада. Ата-энең сен жөнүндө камкордук көргөн, эми сен ата-энең жөнүндө камкордук көрүү жөнүндө ойлон. Үй-бүлөнүн мүчөлөрүнүн этикасы.
9. Конокто жана үйдө өзүн кандай алып жүрүү керек? Конок күтүүнүн жана кожоюн болуунун адеби.

6 класс

1. Жаныбарларды, жандуу жаратылышты коргоо, өсүмдүктөрдү, гүлдөрдү өстүрүү. Табигый дүйнөгө карата адамдын этикалык мамилеси.
2. Мектепте сен кожоюнсуң жана меймансың. Мектеп турмушунда өзүн туура алып жүрүүнүн эрежелери.

3. Жылмаюдан достук башталат. Ыраазы болгон сыяктуу жагымдуу жүз менен жылмаюнун маанисин түшүндүрүү. Адамдын көңүлүн көтөрүүнүн, кадырын билүүнүн мааниси.
4. Тамак ичүүнүн, рационду (натуралдык азык заттар, витаминдер, белок, углевод ж.б.) туура тандоонун мааниси. Өздүк гигиена эрежелери. Ден-соолукка камкордук көрүү.
5. Жанды кейиткен жалгыздык. Башкалар менен мамиле түзгөндү билбеген жалгыздыктан жапа чегет. Коллектив менен мамиле түзө билүүнүн ролу.
6. Жакшы болсо бир дөңдө, жаман болсо бир чункурда болуунун мааниси. Үй-бүлө, жакындар, туугандар менен мамиле түзүүнүн жол-жобосун үйрөтүү.
7. Адамга эки нерсе тирек, бири – маданиятуу калыптанган тил, бири жүрөктөгү таза дил. Кеп маданиятынын ролу. Сөздүн кудурети. Маданиятсыз калыптанган тилдин зыяндуулугу.
8. Эне тилин билбеген эси жогун аныктайт (Байдылда). Тилин унуткан эл келечегин жоготот, улут катары жок болуп кетет (А.Атамбаев). Эне тилин сүйүүгө үйрөтүүгө карата маек.
9. Балдар менен кыздардын өз ара мамилеси. Жыныстык тарбия. Сый болуу. Кыздарды сыйлоо. Сыйга сый жарашат, сый билбеген адашат. Балагатка жеткен балдардын (кыздардын) адеби.

7 класс

1. Эмгектенүү маданиятынын калыптанышына камкордук көрүү. Сен кызыккан шыгыңа ылайык, өзүң сүйгөн ишти, эмгектин түрүн тандоо. Эмгегине жараша адамдын өнмөгү.
2. Дененин сактыгы – жандын ырахаты. Дене тарбия – ден-соолукка дары. Дени-соонун руху соо, деми таза. Ден-соолукка камкордук көрүү.
3. Досу жок адам – канаты жок кушка окшош. Окуучуларга жоро-жолдош, дос күтүүнүн жол – жобосун үйрөтүү. Достун укугу жана милдети. Мен жолдоштукка бекминби? Ынтымак бар жерде достук бар. Башка кыйынчылык түшкөндө, дос кадыры билинер. Досуңа көмөк көрсөт.
4. Адамдын жашоосунун максаты жана маңызы. Максат менен соккон жүрөк, бакыт менен өмүр сүрөт. Маңыздуу жашоонун ролу.
5. Бирөөнүн кайгысын бөлүшүү. Кайгылуу адамдын абалын баалоо. Күйүттүү адамга мамиле жасоонун этикалык нормалары.
6. Кыргызстандын экологиялык маселелери, аларды кантип чечүү керек? Табиятка катаал мамиле кылса, табият катаал жазалайт, ага карата мисалдар. Кыргызстан – биздин Мекенибиз. Ата-Мекенибиздин тоолорун, сууларын, таалаларын, токойлорун коргой билели.
7. Дилдин соолугу - түгөнгүс байлык. Жакшы адамдын белгилери – дили, тили (кеби), ою соо. Сөздүн, ойдун, ниеттин тазалыгы, пейилдин кенендиги, ыймандын толуктугу, абийирдин тазалыгы дилдин соолугуна өбөлгө.
8. Менин Ата-Мекенимдин тарыхынын үй-бүлөнүн тарыхына тийгизген таасири. Ата-Мекендин оору-соолугунун адамга, үй-бүлөгө таасири.

9. Ичи тардык, көрө албастык, ниеттин бузулганы, пейилдин тарышы. Ниеттин аласы – Кудайдын балаасы. Булардын адамга, коомго зыяны.

8 класс

1. Акылы аздын азабы көп. Акыл тарбиясы. Адамдын жашоосунда акылдын ролу. Акылсыздын коомго, үй-бүлөгө зыяны. Акылдын өбөгү билим, жөлөгү тажрыйба. Акылдуулар сөз алышат, акылсыздар өч алышат.

2. Аз сүйлөп көп ук. Маанисиз сөздөрдү сүйлөгөндөн унчакпаган жакшы. Унчакпагандан акылдуу сөз айтылганы жакшы. Угуу маданияты жөнүндө түшүнүк берүү.

3. Мактанчактын сөзү чоң, маңызы жок. Көйрөндүк. Текеберчилик, булардын зыяндуулугу.

4. Экономикалык тарбия. Сарамжалдуулук, үнөмдүүлүк. Сарамжалдуулук болгон үй-бүлөдө байлык топтолот. Ысырапкорчулуктун зыяндуулугу.

5. Билимдүүгө дүйнө жарык. Билим издеген өсөөр, бүлүк издеген өчөөр. Билимдүүнүн күчтүүсү – адамгерчиликтүү. Билимдүүдөн акыл чыгат, акылдуудан накыл чыгат.

6. Коомду регресс жолуна алып бара жаткан терс сапаттар. Трайбализм, коррупция, кошоматчылык, жасакерлик, көшөкөрлөнүү, паракорлук. Булардын адамга, коомго, мамлекетке зыяндуулугу.

7. Ырыс алды ынтымак. Ынтымагы жок болсо, алдынан таяр алтын так, башынан кетер ырыс, бак. Ынтымагы бар элдин, ар дайым карды ток болот, ырыскысы мол болот. Мамлекеттин өнүгүшүндө биримдиктин мааниси.

8. Калп айтуу, жала жабуу, алдамчылык. Калптын казаны кайнабайт, жалганчы жарыбайт. Булардын адамга, коомго, мамлекетке зыяндуулугу.

9. Адептүүлүктүн мыйзамдары. Уяттуулук жана уятсыздык, абийирдүүлүк жана абийирсиздик, намыстуулук жана намыссыздык, урмат сыйга ээ болуу жана урматтан калуу, калыстуулук жана калыссыздык.

9 класс

1. Башка элдердин маданияты, адептик нормалары жөнүндө кыскача маалымат берүү.

2. Үй-бүлөнүн, коомдун, мамлекеттин астындагы Ата-Мекендин алдында эркек балдардын атуулдук милдеттери. Уул, кыз катары милдети. Ата болуу милдети. Эне болуу милдети. Жарандык милдет.

3. Эр эмгегин жер жебейт. Эмгекчилдиктин, мээнеткечтиктин, ишкердиктин ролу. Эмгегинен баар тапкан адамдар жөнүндө маек. Эмгек аркылуу мартабан көтөрүлөт. Эмгек кылсаң жашыңан, дөөлөт кетпейт башыңан. Иш болгон жерде ийгилик болот. Мээнет жерде калбайт, мээнетсиз ырахат албайт. Ийгилик мээнетсиз келбейт.

4. Кооптуу жүрүм-турум. Адамдын ден-соолугуна коркунуч туудурган (мотоцикл, мопед, машина менен жол эрежелерин бузуу, катамаран, кайыкта отуруп кыйшандоо ж.б.) жүрүм-турумдун зыяндуулугу.

5. Уул адеби менен урматтуу, кыз адеби менен кымбат. Жыныстык тарбия. Эркек баланы ата болуу маданиятына тарбиялоо, кыз баланы эне болууга даярдоо.
6. Физикалык маданият, профилактикалык аракет, жугуштуу ооруларга каршы күрөшүү. Темир, йоддун жетишсиздиги, ага каршы аракет.
7. Адам, эл менен мамиле түзүү адеби. Тиричилик кылууда мамиле түзүүнүн ролу. Кызыкчылык, керектөөчүлүк, булардын мамиле түзүүдөгү мааниси. Өз көмөчүнө күл тартуунун зыяндуулугу. Принциптүүлүк, принципсиздик, туура жолдон чыгуу. Ишенимдүүлүк. Ишенимсиздик алардын пайда-зыяндуулугу.
8. Турмуштун адептик мыйзамдары. Кайдыгер болбо. Толеранттуу бол. Сен сыйласаң сени да сыйлашат. Сезимтал, сергек бол. Адамды көңүл коюп ук, көңүлүн калтырба. Камкордук. Кылдаттык.
9. Адамдын табияты. Аң-сезимдүүлүк, акыл-эстүүлүк, сезимталдуулук, кыраакылык. Ата-Мекенди, элин, үй-бүлөсүн сүйүү. Булардын жетишсиздигинин кесепети.

10 класс

1. Жакшылык менен жамандык. Жамандыкты амандык жеңет. Элдин жыргалдуу жашоосунда жакшылыктын ролу, жамандыктын кесепети. Көпчүлүктүн жыргалы үчүн жакшылык кылуу керекби? Кыргыз эпосторунан жана кенже эпосторунан алынган мисалдар.
2. Өткөн тарыхын тапанча менен атканды, келечек замбирек менен атат. Өткөн муундагыларды сынга албоо – билимдүүлүктүн белгиси. Тарыхтан сабак алуу. “Тарыхты танганың, тамырсыз калганың” (Нурмолдо).
3. Адамзаттык баалуулуктар деген эмне? Адамдын өмүрү - жогорку баалуулук. Баалуулуктар жана моралдык милдет.
4. Жаман адаттан кутулуунун жол-жоболору. Кекчил болбо, кечиримдүү бол. Жаман адаттын адамдын өзүнө, үй-бүлөгө, коомго зыяндуулугу. Мээримдүү жүрөк. Үй-бүлөнүн мүчөлөрүнө камкордук көрүү. Жүрөктүн тазалыгынын, ички дүйнөнүн бейпилдигинин мааниси.
5. Өзүнүн маселесин өзү чечүү, өз алдынча аракет, өз кесибин өзү аныктоо, өз ара жардамдашуу, бири-бирин көзөмөлдөө. Алардын ролу.
6. Адамды, коомду деградация жолуна салуучу нерселер – арак, баңгилик, токсикомание, сойкулук, сүткорлук, кылмышкерлик, кумар оюндары.
7. Алкоголдук ичимдиктердин, тамекинин, насвайдын зыяндуулугу. Ичимдиктин организмге, адамдык психикасына терс таасири.
8. Көз карандылык деген эмне, андан кантип кутулууга болот? Тамекиден, ичимдиктен, баңгизаттан, компьютердик оюндардан, музыкадан, саясаттан, каражаттан, аң-сезимден, дары-дармектен, соргоктуктан ж.б. көз карандылык. Анын натыйжасы. Ага кабылбоонун, андан кутулуунун жол-жобосу.
9. Адамзаттын глобалдык проблемасы – ВИЧ/СПИД. Адамзаттын жашоосунда венерологиялык оорулардын залалы. Мындай проблемадан алыс жашоонун зарылдыгы.

11-класс

1. Өспүрүмдөрдө туура көз караштын, ынанымдын калыптанышынын мааниси. Туура эмес көз караштагы, ынанымдагы жаштар туура эмес ой жүгүртүшөт. Анын финалы – рухий кризис.
2. Оптимисттик көз карашты калыптандыруунун мааниси. Пессимизмдин зыяндуулугу, андан кутулуунун жол-жобосу.
3. Акылмандуулук, даанышмандуулук. Акылман адам – ай чырайлуу, бал сөздүү болот. Акылман элди баштаса өргө, акылсыз баштаса чөлгө. Акылмандык бар жерде, акыйкаттык бар.
4. Адилеттүүлүк. Акчаны сүйүп турган жерде, адилеттүүлүк ыйлап турат. Адилеттүү адам абройлуу. Адилеттүү мыйзамдын, адамдын коомдун өнүгүшүндөгү ролу. Адилетсиздиктин зыяндуулугу.
5. Экстремизм, радикалдуу, деструктивдүү коомдор. Ишенимдин туура эмес калыптанышы, анын зыяндуулугу. Секталарга (шиа, бахаи, ахмедия, баптист, иеговист, мун, сайентолог, сатанист ж.б.), псевдомаданий (оккультизм, экстрасенсорика, сыйкыр ж.б) окуулардын зыяндуулугу.
6. Суицид. Өзүн-өзү өлтүрүү, жан кечтилик, булардан коргонуу.
7. Ыймандуулук. Бактылуу болуунун формуласы. Ынсаптуулук, эркиндик, теңдик, тынчтык, бир туугандык, акыйкаттык.
8. Жаман ойлордун зыяндуулугу, позитивдүү (туура, ырас, жакшы) ой менен жашоонун мааниси.
9. Кайраттуу эрге бак турат. Кайраты жоктун сабыры жок, сабыры жоктун кадыры жок. Кайрат дартты жеңилдетет. Кайраттуу адам калкка башчы болот. Кайраты бар кишинин, берекеси бар ишинин.

Окуучуларды интеллектуалдык жактан өнүктүрүүгө карата аңгемелердин (иш-чаралардын) болжолдуу тематикалары

5 класс

1. Менин жөндөмүм, шыгым, аны аныктоо маселеси.
2. Энциклопедиялар дүйнөсү.
3. К. К. Юдахиндин сөздүгү, аны менен иштөө.

6 класс

1. Менин күчтүү жана чабал жактарым.
2. Мага жаккан эмгектин түрлөрү.
3. Менин кызыккан дүйнөм.

7 класс

1. Адамдын дүйнө таанымынын терең сырлары.
2. Кумар оюндары, анын зыяндуулугу.
3. Өзүн башкарууга кантип үйрөнсө болот.

8 класс

1. Талант. Таланттуулукту өнүктүрүү жолдору.
2. Кунт коюу, көңүл буруу, эске тутумду машыктыруу – ийгиликке карай жол.
3. Адамдын адептик кемчилигинин тагдырга тийгизген терс таасири.

9 класс

1. Адам жана чыгармачылык.
2. Адам менен чын көңүлдөн сүйлөөшүнүн мааниси.
3. Өзүн-өзү башкаруунун жол-жоболору.

10 класс

1. Гуманитардык билимди сүйүүнүн мааниси .
2. Менин лингвистикалык жөндөмүм.
3. Табигый-математикалык жөндөмдү өнүктүрүүнүн мааниси.

11 класс

1. Позитивдүү ойлонунун жашоодогу ролу.
2. Бийик максатты коюу.
3. Оптимизм. Пессимизмден кутулуунун жол-жоболору.

Экскурсиянын болжолдуу тематикалары

1. Ата-Мекендин тарыхы. Тарыхый эстеликтер.
2. Тарыхта аты калган инсандар.
3. Табияттын көркөмдүгү, сырлары.
4. Биздин өлкөдөгү илимий, экономикалык мааниси бар мекемелер.
5. Кесип тандоого карата экскурсия.
6. Кыргыз жергесинде өсүмдүктөр, жаныбарлар дүйнөсү.
7. Атаң барда эл тааны, атың барда жер тааны.

Өз алдынча изденүүгө карата болжолдуу тематикалар.

Окуучуларга төмөнкү темалар боюнча өз алдынча изденип, докладдарды, рефераттарды, дил баянын даярдоо сунуш этилет, алар тарбия сабагында талкууланат.

Адам жана мораль

Коррупция (парага, акчага сатылуучулук, коомдук жана саясий ишмерлерди мамлекеттик кызматтагы адамдарды пара берип сатып алуучулук) – тымызын жарылуучу бомба.

Өлкө сыймыктангыдай жаран болуу.

Гуманизм. Гумандуу кесиптер кайсылар?

Жакшы ой – жарым ырыс.

Жаман ой – проблеманын булагы.

Жашоонун маңызы жана бакыт.

Жамандык кылуунун адамга жана өзүнө кесепети, жакшылык кылуунун шарапаты.

Милдет. Абийир. Ак ниеттүүлүк. Ар намыс. Достук жана сүйүү.

Моралдык эркиндик жана адептик жоопкерчилик.

Адамдын ички сулуулугу.

Чыгармачыл эмгек.

Мен дүйнө үчүн, дүйнө мен үчүн жаралган.

Эмгектик көндүмгө ээ болгун келсе, чыдамдуу бол.

Өз кызыкчылыгыңарды коомдук кызыкчылык менен айкалыштыра билгиле.

Тарыхый инсандар.
Табийгаттын сырлары.
Өзүн өзү сыйлоо үчүн эмне кылуу керек?
Жакын адамдардын бактысына камкордук көрүү.

Викторинанын болжолдуу тематикалары

Жер шарынын алыскы булуң бурчтары.
Жөнөкөй турмуштан алынган укмуштуу окуялар.
Катаклизмдин (табийгаттагы жана коомдук турмуштагы кыйратуучу чоң төңкөрүштүн) табийгаты.
Улуу полководецтер жана атактуу солдаттар.
Акылман адамдардын атактуу фразеологиялары (мааниси терең маңыздуу ойлору).
Чыгыш элдеринин традициялары.
Жаман адаттан, ойдон, сөздөн кантип кутулууга болот?
Жарнамалык роликтин пайдасы жана зыяны.
Адамдын духу деген эмне? Кандай адамдын духу күчтүү болот?

Коомдук пайдалуу эмгектин түрлөрү

- 1) Класстык кабинетти жабдуу, ремонтко катышуу, терезелерди жылуулоо, гүл өстүрүү, тазалыкты сактоо.
- 2) Мектептин тегерегин жашылдандыруу, спорт аянтчасын жабдуу.
- 3) Мектепте радио түйүнүн жүргүзүүгө катышуу, окуу көргөзмөлөрүн даярдоого катышуу.
- 4) Китепканада эски китептердин мукабаларын жаңыртуу, көркөм өнөр чыгармачылыгында керектүү костюм, жасалга жасоого катышуу.
- 5) Мектептин массалык-маданий ишине катышуу.
- 6) Класста, мектепте, мектептин тегерегинде дежур болуу.
- 7) Көрсөтмөлөрдү уюштурууга, дубал газета чыгарууга, адабий монтаждоого (текстти топтоого) катышуу.
- 8) Кенже балдар менен тарбиялык иштерди уюштурууга катышуу.
- 9) Мектептин ийримдерине, илимий клубдардын ишине катышуу.
- 10) Суу сактагыч көлмөлөрдү, парктарды, табийгатты коргоого катышуу.
- 11) Ишембиликке, жекшембиликке катышуу, металл сыныктарын, кагаз калдыктарын (макулатураларды) чогултуу.
- 12) Айыл чарбаларда түшүм чогултууга жардам берүү, үрөн чогултуу, көчөт отургузуу, айыл чарба зыянкечтерине каршы күрөшүү, жемиш багынын жумалыгын, токой күнүн, канаттуулар күнүн, түшүм майрамын өткөрүүгө катышуу.
- 13) Балдар бакчасына жардам берүү, алар үчүн оюнчук жасоо.
- 14) Улуу Ата-Мекендин, эмгектин ардагерлерине жардам берүү, үй-бүлөдөгү ар кандай эмгекте жардам берүү.
- 15) Өзүн өзү тейлөө, өз кийимин өзү жууп, үтүктөө.

16) Шайлоо, референдум сыяктуу өтө маанилүү саясый же чарбалык милдеттерди аткарууга жардам берүү.

.....

Саясый жаңылыктар менен тааныштыруунун болжолдуу тематикалары

Адамдар. Тагдырлар. Тарых.
 Континенттердеги, өлкөлөрдөгү жаңылыктар.
 Окуялар, мезгил, элдер.
 Аргументтер, фактылар.
 Өлкөдөгү жумалык жаңылыктар.
 Маалымдуулук жана анын мааниси.

Тарбия завучунун аткаруучу иш-чаралары

.....

Иштөө объектиси	Иш чаралары	Жоопкерчиликтүү
Массалык иш Класс активи менен иштөө Жеке профилактикалык иш Ата-энелер менен иштөө	Сентябрь 1. Билим күнү 2. Окуучулардын өзүн-өзү башкаруу комитетин шайлоо 3. Ийримдерге жазылуу 4. Тандоо боюнча курстар 5. Тарбиялык пландарды бекитүү 6. Окуучулардын адебин үйрөнүү (диагностика) 7. Китептерди алуу 8. Күз-күрөш (түшүм чогултууга жардам) 9. Согуштун, эмгектин ардагерлерине, үй-бүлөгө, кошуна чарбаларга жардам 10.Класс активи менен иштөөнүн планын түзүү 11.Майып болууга каршы күрөш 12.Мектепте жана жолдо жүрүнүн эрежелери 13.Ата-энелер менен балдардын билим күнүн уюштуруу 14. Ата-энелер чогулушу Мектептин уставы, укуктук	Завуч, класс жетекчилер. Ийримдердин, секциялардын жетекчилери завуч кл.жетекчилери. Класс активи завуч

Спорттук секциялык иш	нормативдик докумендер менен тааныштыруу Ата-энелер комитетин түзүү Балдардын мектепте тамактанышы 15. Окуучулардын ден-соолугуна карата секцияларга жазылуу, күзгү кросс.	Физрук, фельшер
<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактикалык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p style="text-align: center;">Октябрь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мугалимдердин күнү 2. Курман айт 3. Экологиялык тарбияга арналган жумалык 4. Табигый материалдардан жасалган буюмдардын конкурсу 5. Экологиялык долбоорлордун конкурсу 6. Класстык бурчтардын чыгарылышын көзөмөлдөө 7. Терезени жылуулоо 8. Мектептин айланасын тазалоо 9. Сабакка кечигүү менен күрөшүү рейд 10. Педагогикалык жактан кароосуз калган балдар менен иштөө 11. Айрым жетим балдарга жардам берүү 12. Үйдө жана мектепте жүрүм-турум эрежелеринин сакталышы 13. Күн тартиби 14. Футбол боюнча мелдеш 	<p>Завуч</p> <p>Завуч Класс жетекчилер</p> <p>Класс активи</p> <p>Завуч</p> <p>Физрук</p>

<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактикалык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p style="text-align: center;">Ноябрь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Эмгектик тарбия боюнча жумалык 2. Социалдык абалды оңдоо боюнча окуучулардын долбоорлоруна конкурс 3. Кыздардын кол өнөрчүлүк конкурсу (тигүү, токуу, сайма, шырдакча, курак) 4. Эркек балдардын кол өнөрчүлүгү боюнча конкурс 5. Менин кичи мекеним (иш-чара) 6. Жашы жете элек өспүрүмдөр (ИДН) инспекциясы менен жолугушуу 7. Девианттуу (этикалык нормадан четтеген) балдар менен иштөө 8. Ата-энелердин жоопкерчилиги 9. Баскетбол боюнча мелдеш. 	<p>Завуч, мугалимдер</p> <p>Класс активи</p> <p>Завуч, кл. жет.</p> <p>Завуч, ата-энелер физрук</p>
<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактикалык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p style="text-align: center;">Декабрь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Эң жакшы кабинет (кароо) 2. Жаңы жыл 3. Өздүк көркөм чыгармачылык конкурсу 4. Экономикалык тарбияга карата жумалык 5. Кыш этюду боюнча сүрөт конкурсу 6. Экинчи чейректин тарбиялык иштердин жыйынтыгын чыгаруу 7. Деликвенттүү (укуктук нормадан четтеген) балдарга көзөмөл 8. Кышкы каникулда балдардын убактысын пайдалуу иш менен алек кылуу боюнча сүйлөшүү 9. Шахмат, шашки оюну. 	<p>Завуч, класс жетекчилер</p> <p>Завуч, Класс жетекчилер</p> <p>Завуч</p> <p>Физрук</p>

<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактикалык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p>Январь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бош убакытты туура пайдаланууга карата кеңештер 2. Жашоонун сергек мүнөзү боюнча жумалык 3. Балалыктын жагымдуу жомоктору 4. Китептердин абалын текшерүү 5. Эң жакшы дил баянына конкурс 6. Алкоголдук ичимдиктин зыяндуулугун түшүндүрүү 7. Айылдын (кварталдын) балдардын абалын билүү (рейд) 8. Улуттук спортту жандандыруу. 	<p>Завуч, мугалимдер Фельдшер</p> <p>Завуч, китепканачы</p> <p>Завуч,фельдшер</p> <p>Завуч, мугалимдер Фельдшер Завуч,физрук</p>
<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактикалык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p>Февраль</p> <p>Патриоттук тарбия боюнча жумалык:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Афганистан жаңырыгы 2. Жаш барчындар 3. Согуштун катышуучулары менен жолугушуу 4. Жаш жоокерлер турниры 5. Эч ким эч качан унутулбайт 6. Компьютердик оюндарга берилип кеткен балдарга жардам (рейд) 7. Укук бузууга карата профилактикалык иш, социалдык педагог менен кызматташуу 8. Патриоттук тарбияга карата жумалыкка ата-энелерди кызыктыруу 9. Зарница оюну. 	<p>Завуч, мугалимдер</p> <p>Класс активи</p> <p>ИДН, завуч</p> <p>Социалдык педагог</p> <p>Ата-энелер</p> <p>Завуч, физрук</p>
<p>Массалык иш</p>	<p>Март</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аялдардын – эл аралык күнү 2. Гендердик туура саясаттын ролу 3. Укуктук тарбия боюнча жумалык 3. Укук коргоо кызматкерлери 	<p>Завуч, мугалимдер</p> <p>Укук коргоо кызматкерлери</p>

<p>Класс активи менен иштөө Жеке профилактика- лык иш</p> <p>Ата-энелер менен иштөө Спорттук секциялык иш</p>	<p>менен кызматташуу</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Күн менен түндүн теңелүүсү Табияттын ритми менен гармониялуу жашоого үйрөтүү 5. Ишенбилик 6. Коомдук пайдалуу эмгек 7. Учетто турган балдар менен иштөө 8. Баңгилик – бактысыздыкка карай жол 9. Акыл тарбиясына карата чогулуш 10.Теннис боюнча мелдеш. 	<p>Класс активи</p> <p>Завуч</p> <p>Физрук</p>
<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи менен иштөө</p> <p>Жеке профилактика- лык иш Ата-энелер менен иштөө</p> <p>Спорттук секциялык иш</p>	<p>Апрель</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аскерче тизилген балдардын машыгуусу боюнча конкурс 2. Рухий тарбияга карата жумалык (адабият, тарых, өнөр чеберчилик ж. б.) 3. Космос күнүнө карата иш чара. 4. Мектепти тазалоо, жекшембилик 5. Жаз-жарыш. Бак тигүү, гүл өстүрүү 6. Ардагерлерге жардам берүү 7. Туура тамактануу эрежелери 8. Агрессивдүүлүгү өскөн балдар менен иштөө 9.Жыныстык тарбияга көңүл бөлүү 11.Окуучуларга кесип тандоо боюнча жардам берүүгө карата кеңештер 12.Жазгы кросс. 	<p>Завуч Кл.жетекчилер</p> <p>Кл.активи</p> <p>Завуч</p> <p>Завуч, физрук</p>
<p>Массалык иш</p> <p>Класс активи</p>	<p>Май-июнь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Төртүнчү чейректин тарбиялык жыйынтыгын чыгаруу 2. Эң үлгүлүү окуучу, эң жакшы класс (жыйынтыгы) 3. Акыркы конгуроо 4. Дене тарбиясына карата жумалык 5. Жайкы каникулду туура 	

менен иштөө Жеке профилактикалык иш Ата-энелер менен иштөө Спорттук секциялык иш	өткөрүүгө карата пайдалуу кеңештер 6. Суицидге каршы профилактика 7. Толеранттулукка үйрөтүүнүн жол жоболору 8. Волейбол боюнча мелдеш.	
---	--	--

Китепканачы өткөрүүчү сабактардын болжолдуу тематикалары

5 класс

1. Элдик фольклор, тамсилдер, табышмактар.
2. Улуу саякатчылар, алардын ачылыштары.
3. Кыргыздын акындарынын табийгаттын сулуулугун сүрөттөшү.
4. Жомоктор дүйнөсү.

6 класс

1. Ата-Мекенди коргоого арналган поэзиялык эргүү.
2. Укмуштуу окуялар дүйнөсү китептерде.
3. Балдар жазуучулары кимдер, алардын чыгармачылыгы.
4. Менин сүйүктүү китептерим, каармандарым.

7 класс

1. Менин Ата – Мекенимдин тарыхы (кайсы китептерден алып окуса болот).
2. Таланттуу адамдардын турмушу (ЖЗЛ) чагылдырылган китептер жөнүндө обзор.
4. Китепканада китеп менен иштөөгө үйрөтүү.

8 класс

1. Сыйлыктын ээлери, лауреат-жазуучулар.
2. Илимий – популярдуу китептер.
3. Чыныгы турмуштук сабак, аларды кайсы китептен табууга болот?
4. Менин сүйүктүү авторлорум.

9 класс

1. Кыргыздын проза чеберлери.
2. Менин үй-бүлөм сүйгөн адабият.

3. Энциклопедия, сөздүк, маалымдама менен иштөөгө үйрөтүү.
4. Китептердин көргөзмөсү, “Сен сүйгөн китепти танда”.

10 класс

1. Поэзияны сүйгөндөр үчүн жакшы китептер жөнүндө маалымат.
2. Орус прозасы, поэзиясы жөнүндө маалымат берүү.
3. Кыргыз драматургдары.
4. Тарбиялык мааниси бар чыгармалар.

11 класс

1. Дүйнөгө белгилүү авторлор.
2. Үй-бүлөлүк мамилелер жөнүндө китептер.
3. Табигаттын сырлары (экологиялык маселелер чагылдырылган китептер).
4. Бангилик – эң эле жаман түпсүз ор. Журналдардын көргөзмөсү.

Талкуулардын, тегерек столдордун болжолдуу тематикалары

Рухий өнүгүү деген эмне, ал кандайча ишке ашат?

Жаман адаттан кутулуу үчүн эмне кылуу керек?

Жаман мүнөз күтпө, ал – жаман тагдырдын себеби.

Жакшы адатка көнүк, ал – жакшы мүнөздүн калыптанышынын өбөлгөсү.

Өнүгүү жолу деген кандай, ага адам кандай аракет аркылуу жетет?

Менин келечектеги кесибим. Ар бир кесип ардактуу.

Абийириңди жашыңдан сакта.

Илим – адамдын кубаттуу куралы.

Жер жана аалам.

Дүйнөнүн илимий картинасы жөнүндө эмне билесиңер?

Акыркы илимий жаңылыктар.

Табигатты сактоо үчүн эмне кылуу керек?

Адамдар бири-биринен эмнеси менен айырмаланышат?

Идеялардын күрөшү – рухий күрөштүн өзгөчө формалары.

Илим жана адептүүлүк.

Коррупцияга каршы күрөшүүнүн жолдору жана каражаттары.

Мифология жана элдик ишеним.

Илим жана дин.

Оптимисттик дух кантип жаралат?

Пессимизм эмнеден башталат?

Фактылар, статистикалык маалыматтар.

Адам болуу аста-аста, жаман болуу бир паста.

Жакшы деген бир сөз бар куусаң жетпейт, жаман деген бир сөз бар кууса кетпейт.

Сенин адептик идеалың.

Тырышчаактык жана өжөрлүк.

Эмгектин, турмуштун этикасы.

Эстетика деген эмне?

Адамдын өмүрүндөгү негизги баалуулуктар.

Көркөм табит жана адабият.

Окуучунун укуктары, жоопкерчилиги.

Мен жашаган дүйнө.

Мен сүйгөн кесип.

Мен сүйгөн – Мекеним.

Биринчи байлык – ден-соолук.

Табияттын сулуулугун сактайлы.

Жарандык милдет.

Ата-Мекениңди, тарыхыңды сыйлоо, сүйүү.

Менин өлкөм, Конституция.

Акылмандык жана даанышмандуулук.

Адамды кийиминен тааныбайт, ишинен тааныйт.

Үй-бүлөнү сактап калуунун мааниси.

Улуу адам - улуу тоо сыяктуу.

Окуучулар менен талкуу уюштурууга карата суроолор

1. Коомдук аң-сезим, коомдук жерде жүрүм-турум, жакшы-жаман адаттар, алардын пайда-зияны. Коомдук аң-сезим деген эмне? Коомдук жерде жүрүм-турум кандай болуш керек? Коомчулуктун жакшы-жаман адаты жөнүндө эмнени билесиңер? Анын пайда-зияны. Коом оңолуш үчүн силер эмне кылышыңар керек?
2. Эрк, тырышчаактык, аракетчилдик деген эмне, анын пайдасы кандай?
3. Ар бир кесип ардактуу. Сен сүйгөн кесип, өнөр кайсы? Эмне үчүн эмгектенген адамды урматтайт, жалкоолор урмат-сыйдан калгысы келгендерби? Биздин өлкөдө жумушсуз калбаш үчүн кандай кесипти тандаш керек? Жумуш иштебегендер жумуш таппай кор болобу?
4. Биздин өлкөнүн саясий абалы, стратегиялык багыты кандай? Өлкөнүн өнүгүшү үчүн силерге кандай билим, аракет, амал керек?
5. Рухий өнүгүү деген эмне? Жаман ой менен жакшы ойдун айырмасы кандай? Жаман ойдун кандай зыяны бар? Жаман ойдон кантип кутулуш керек? Рухий өнүгүү болбосо, экономикалык өнүгүү болобу? Рухий өнүгүү үчүн эмне кылуу керек?
6. Жарандык аң-сезим. Жарандык аң-сезим жөнүндө эмне билесиңер? Башка өлкөнүн жараны болуу жакшыбы же жаманбы? «Бөлөк элдин султаны болгуча өз элиндин ултаны бол», - деп эмне үчүн айтылган. Сенин чоңойткон козун башка короого качып кетсе кандай болосуң? Сенин Ата-Мекениң алпештеп чоңойтуп жаткан жарандары аны таштап кете берсе кандай болот?
7. Ийгиликке адам кантип жетишет? «Ийгилик жүрөк аркылуу келет, анын башкы сыры берешендикте, кырсык көз аркылуу келет, анын башкы сыры ач көздүктө». «Ийгилик үстүндө пейилиңди тарытпа, иш үстүндө көңүлүңдү иритпе». «Изденүү – ийгиликтин жолу». Эмне үчүн бизде ийгиликке

жетишпегендер көп? Өлкөнүн ийгилиги көп болуш үчүн жарандары кандай болуш керек?

**Ата-энелерге окулуучу лекциялардын (конференциялардын)
болжолдуу тематикалары:**

1. 5-класстан баштап 11-класска чейинки баланын дене жана психикалык жактан өсүшү.
2. Балдардын ооруп калуусун алдын алуу. Баланын режими, ден-соолугун чындоо.
3. Баланы акыл жактан тарбиялоо.
4. Эмгекке тарбиялоо.
5. Таанып билүүнүн жана эмоциянын өсүшү.
6. Өспүрүмдөрдү таш боордуктан кантип сактап калууга болот?
7. Каалоосун кармана билүүгө балага кантип үйрөтсө болот?
8. Тарбия каражаты катары өсүмдүктөр менен жаныбарларга балдардын камкордугу.
9. Ата жана уул, эне жана кыз.
10. Балдарды тарбиялоодогу ата-энелердин типтүү каталары жана аны кантип жоюуга болот.
11. Мектепти бүтүрүүнүн алдында турган балдарды эмнеге үйрөтүү керек?
12. Үй-бүлөдө ынтымакка жана ак ниетүүлүккө кантип жетишүүгө болот?
13. Эмоционалдык эргүүнү кантип токтотуу керек?
14. Өспүрүмдөрдөн эмнени талап кылууга болот жана эмнени талап кылууга болбойт?
15. Үй-бүлөнүн адептик сабактары.
16. Турмуштун адептик мыйзамдары.
17. Баланын ички жана тышкы маданияты. Ал эмнеден көз каранды?
18. Үй-бүлөдө, мектепте, коомдук жерлерде балдардын укугу жана милдети.
19. Компьютер менен иштөө маданияты, алардын пайдалуулугу жана зыяндуулугу.
20. Үй-бүлөлүк турмушта китептин ролу.
21. Өспүрүмдөрдүн азыркы мезгилдеги проблемалары, аларга кантип көмөк көрсөтүү керек.
22. Жыныстык тарбияда кездешүүчү проблемалар, аны кантип чечүү керек.
23. Балдардын суициддик актыларынын себептери, андан оолак болуунун жолдору.
24. Үй-бүлөнүн ажырашы, анын балага таасири.
25. Үй-бүлөдөгү чыр-чатактан кантип кутулса болот?
26. Баланы мээримге жана сүйүктүү болууга кантип үйрөтүүгө болот.
27. Үлгүлүү ата-эне кандай болот?
28. Мектептин тарбиялык иштери, аны ата-энелердин көзү менен кароо.
29. Мектептик турмуштун кыйынчылыктары.
30. Бош убактыларды балдар кандай өткөрүшөт?
31. Зээндүү балдар менен үй-бүлөдө иш алып баруунун жолдору.

Ата-энелер менен чогулуш өтүүнүн болжолдуу тематикалары

1. Балдардын кызыкчылыгын, шыгын, жөндөмүн аныктоо.
2. Баланын жөндөмүн өнүктүрүүдө ийримдердин ролу.
3. Баланы көркөм адабиятка, чыгармачыл жөндөмүн өнүктүрүүдө үй-бүлөнүн ролу.
4. Үй-бүлөдөгү дене тарбия. Үй-бүлөлүк режим, гигиеналык маселелер. Уйкунун гигиенасын билүүнүн мааниси. Таңкы гимнастика.
5. Эмгек менен эс алууну туура уюштуруунун мааниси.
6. Көрүү, угуу, сезүү органдары, аларды сактоо.
7. Азык-түлүктү нормада, убактысында ар түрдүү (витаминдүү, калориялуу, ж.б.) эске алынып тамактандыруунун мааниси.
8. Организмде йоддун жетишсиздигинин зыяны. Профилактикалык иштер.
9. Табигат менен таттуу мамиле түзүүгө балдарды үйрөтүү.
10. Ашыкча телевизор көрүүнүн нерв системасына тийгизген терс таасири.
11. Балдарды өз алдынча окууга кантип үйрөтсө болот?
12. Өспүрүмдөрдүн психикалык өзгөчөлүктөрү.
13. Билим алууга кызыктыруу. Үй тапшырманы аткарууга үйрөтүү.
14. Үй-бүлөлүк жана мектептик тарбиянын бирдиктүү болушу.
15. Тырышчаактык, чыдамдуулук менен эмгектенүүнүн ролу.
16. Өспүрүмдөрдүн адептик нормалары, жүрүм-турум эрежелери.
17. Өз алдынча окуу менен окуу көндүмдөрүнүн калыптанышы.
18. Балдардын мүнөзүнүн калыптанышында темпераментинин, жеке өзгөчөлүгүнүн ролу.
19. Балага индивидуалдуу мамиле түзүү.
20. Баланын турмушунда спорттук, дидактикалык оюндардын ролу.
21. Баланын интеллектин өнүктүрүүчү оюндар.
22. Адептик аң-сезимди өнүктүрүү.
23. Баланын акылын өнүктүрүүчү билимдер.
24. Оюн менен эмгекти айкалыштыруу.
25. Акылды өнүктүрүүдө үй-бүлөлүк эмгектин ролу.
26. Жайкы, жазгы, кышкы, күзгү каникулдарды пландаштырууга жардам.
27. Окуучулардын көркөм өнөр чыгармачылыгын көрүү, жыл ичинде кылган иштери боюнча көргөзмө уюштуруу.
28. Окуучулардын кунт коюсунун, эске тутумунун билим алуудагы ролу. Аларды өнүктүрүүдө (ата-энелердин) жардам берүү жолдору.
29. Балдардын унутчаактыгы, байкабастыгы, элегей болушунун себеби.
30. Эске тутумду жакшыртуу таанып билүү процессинин зарыл шарты. Эске тутуп калуунун ыкмаларын үйрөтүү.
31. Окуучуларды китеп окууга кызыктыруу. Китепти окуп, түшүнүгүн талдоого үйрөтүү.
32. Үй-бүлөдөгү китеп кандай болуу керек?
33. Балдарды үй-бүлөдөгү тиричилик кылууда пайдалуу иш кылууга катыштыруу.
34. Мектептик, коомдук мүлккө аяр мамиле кылууга үйрөтүү.

35. Мугалимдерди урматтоого үйрөтүү.
36. Балдар коллективинде жашоого камкордук көрүү.
37. Коллективизм сезимин тарбиялоо, курбуларына жардам берүүгө, өзүмчүлдүгүн тыюуга тарбиялоо.
38. Балдардын адебинин калыптанышында ата-эненин жүрүм-турумунун үлгү болуучу мааниси.
39. Чынчылдыкка, ак ниеттүүлүккө тарбиялоо, калптын зыяны.
40. Жолдошторунун ийгилигине кубанууга тарбиялоо, тегерегинде жашагандарга кубаныч тартуулоого умтулуунун мааниси. Тааныштары кыйынчылыкта турганда жардамга келүүнүн мааниси.
41. Ата-Мекенди сүйүүгө тарбиялоо. Жазгы токойдун (тоонун, көлдүн ж.б.) кооздугу (окуучулар менен бирдикте көрсөтмөлүү маек). Өзү жашаган жердин табийгатын, эне тилди сүйүүгө карата маек.
42. Балдардын таанып-билүү кызыгуусун өнүктүрүү.
43. 11-12, 13-14, 15-16 жаштагы балдардын мүнөздөмөсү, психикалык өзгөчөлүктөрү.
44. Өспүрүмдөр менен ата-энелердин өз ара мамилеси кандай болуу керек?
45. Балдардын үйдө жана коомдук жерде керектүү көндүмдөрдүн калыптанышы.
46. Өспүрүмдөрдү адам катары сыйлоонун мааниси.
47. Ийримди уюштурууда ата-энелер тарабынан жардам көрсөтүү.
48. Эстетикалык тарбия. Турмушта, табийгаттагы сулуулукту көрүүгө үйрөтүү. Кийимдин жарашыгын таап кийүү, үйдү жарашыктуу жасалгалоого үйрөтүү.
49. Балагатка жеткен кыздардын (балдардын) өзгөчөлүктөрү.
50. Кыздын тарбиясында эненин ролу, уулдун тарбиясында атанын ролу.
51. Укуктук тарбия. Өспүрүмдөрдүн көзөмөлсүздүгүн алдын алуу. Жазалоо, дем берүү, сыйлоо аркылуу кызыктыруу.
52. Өзүн өзү тарбиялоонун, өзүн өзү көзөмөлдөөнүн мааниси.
53. Өлкөбүздөгү жана чет өлкөдөгү саясий окууларга кызыктырууда үй-бүлөнүн ролу.
54. Укуктук тарбия. Тартип бузуу, мыйзамга туура келбеген иш кылуу боюнча профилактикалык аракет.

**Методикалык бирикмелерде каралуучу маселелердин
болжолдуу тематикалары**

1. 5-6-(7-8, 9-10, 11) класстын окуучуларынын курактык жана психологиялык өзгөчөлүктөрү.
2. Окуучуларга бирдиктүү педагогикалык талап коюу.
3. Балдардын жөндөмүнүн, шыгынын, талантынын ар түрдүүлүгүнө карата дифференцирлеп мамиле кылуу, ишке кызыктыруу.
4. 11-12 (13-14, 15-16) жаштагы балдарды тарбиялоодогу кыйынчылыктар, аларды жеңүүнүн жолдору.
5. Класстан тышкаркы убакытты туура пайдалануунун мааниси.
6. Балдарга предметтик ийримди тандап алууга жардам берүү.

7. Улутуна, расасына, ишенимине, ж.б. айырмачылыга карабастан бардык адамдарга карата толеранттуулукка тарбиялоо.
8. 11-12 (13-14,15-16) жаштагы өспүрүмдөрдүн организминин өзгөчөлүктөрү (врач менен бирдикте лекция).
9. Акыл эмгегин уюштуруу маданияты. Жогорку класстын окуучуларынын окуу эмгегин уюштурууда ылдыйкы класстын балдары менен салыштырмалуу айырмачылыктары.
10. Өспүрүмдөрдүн кеп маданиятын, ой жүгүртүүсүн өстүрүү үчүн балдарга кандай жардам керек?
11. Акыл эмгеги менен күч эмгегинин гигиенасы.
12. Өспүрүмдөрдүн психикалык жактан өнүгүүдөгү өзгөчөлүктөрү.
13. Адептик аң-сезимдин, акыл-ой аракетинин өсүшүндө илимий булактар менен иштөөгө үйрөтүүнүн мааниси.
14. Адамдын психикасына терс таасир этүүчү заттар (героин, апийим, марихуан, кокоин, галлюциогендик заттар, эритүүчүлөр, клей ж.б.), жөнүндө маалымат берүү алардын зыяндуулугу.

Пайдаланылган адабияттар:

1. *Бекбоев.И.* Педагогикалык процесс. Эски көнүмүштөр жана жаңы көз караштар – Б. 2006.
2. *Байгазиев С.О.* Концепция воспитания подрастающего поколения Кыргызстана. – Б. 2013.
3. *Воронова Е.А.* Здоровый образ жизни в современной школе. Ростов на Дону. Феникс 2011.
4. *Гладких Л.П., Корзинкин А.А., Меньшиков В.М.* Этика. М. 2010.
5. *Дереклеева Н.И., Савченко М.Ю.* Справочник классного руководителя. 5-9 классы. Москва. Вако.2009.
6. *Глаголев О.Б.* Настольная книга классного руководителя 9-класса. Ростов на - Дону. Феникс. 2009.
7. *Дереклеева Н.И.* Справочник завуча. Учебно-методическая работа. Воспитательная работа. 5-11 классы. Москва. Вако. 2008.
8. *Дереклеева Н.И., Савченко М.Ю.* Справочник классного руководителя. 10-11 классы. Москва. Вако. 2007.
9. *Жумабаева Г.А.* Тарбиялык иштерди уюштуруу. – Б. Гүлчынар. 2011.
10. *Лихачев Б.Г.* Воспитание и этика. Ярославль. 2009.
11. *А.М.Мамытов.* Дене тарбия сабагын педагогикалык жактан талдоо. – Б. 2012.
12. *Мамбетакунов Э.* Орто мектептерде тарбия-таалимдин мазмунун аныктоо. //Билим берүүнүн философиясы жана технологиясы. – Б. 2009.
13. *Олькова Г.В.* Правовое воспитание школьников. М.2002.
14. *РысбаевС.К., Каранова Т.* Кыргыздын элдик таалим-тарбия принциптери жана методдору. – Б. Гүлчынар. 2007.

15. *Рожков М.И. Байбородов Л.В.* Организация воспитательного процесса в школе. – М.2001.

16. Школа классных руководителей. Картотека воспитательных форм работы. Авторы составители: *Феодосова Т.Н., Скворцова Ю.С., Селезнева Н.А., Бережнова Е.А., Плахова Т.В., Воробьева В.В., Калашикова Н.Ю.* Волгоград. Изд. “Учитель”. 2010.